

בית-הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל

החוג למגדר

הפקולטה למשפטים

החוג לחינוך רפואי, הפקולטה לרפואה

אלימות כלפי נשים במשפחה: בחינה רב-תחומית מעשי

[0607544201](tel:0607544201)

סקירת ספרות – הקשר בין אלימות כלפי נשים במשפחה¹ ומצבי מלחמה

מגישות:

עינב סויסה ת.ז. 316004001

רוני שקד ת.ז. 318565447

שקד פרונט ת.ז. 318448669

גלית בראלי ת.ז. 025557232

למרצה: עינת מיטל

מאי 2024

¹ בחירת הטרמינולוגיה "אלימות כלפי נשים במשפחה" נעשתה לאחר דיון ומחשבה עמוקה והחלטתנו נובעת מכך שרוב המחקרים שסקרנו עסקו באלימות כלפי נשים מצד בני זוגן. המחקרים ברובם משתמשים היום בטרמינולוגיה של IPV המתורגמת לאלימות בין בני זוג, גם אם המחקר עצמו עוסק באלימות כלפי נשים. בהמשך הסקירה אנחנו משתמשות בטרמינולוגיות מגוונות - אלימות בין בני זוג, אלימות בזוגיות וכדומה.

הקדמה

אירועי השבעה באוקטובר והמלחמה שפרצה בעקבותיהם מעלים חששות רבים להחמרת האלימות כלפי נשים במשפחה והאלימות בין בני זוג בישראל. המתח והאלימות הגוברים, הפגיעה בפתרונות הטיפוליים ובמשאבים, המשפחות הרבות המפונות מביתן וגיוסי המילואים הנרחבים יכולים כולם להגביר את רמת הפגיעות. חלק מהנתונים כבר מראים עליה משמעותית בפגיעה בנשים: מאז תחילת אוקטובר, נרצחו 18 נשים על רקע אלימות במשפחה – עליה של 80% מהתקופה המקבילה אשתקד (שטרן ובן משה, 2024). אף על פי כן, בחודש הראשון למלחמה חלה ירידה של כמעט 30% במספר הפניות בנושא אלימות כנגד נשים. כאשר לפי הערכת הגורמים המקצועיים במשרד הרווחה, הסיבה לכך נובעת מחשש של נשים מאוימות לביצוע מהלכים משמעותיים בזמן מלחמה, פגיעה בתחושת הביטחון ואי ודאות כלכלית. על כן, מעריכים במשרד כי לאחר המלחמה צפוי זינוק במספר הנשים שיפנו למקלט עם ילדיהן ולכן דאגו להגדיל את מספר החדרים הפנויים לקליטתן (משרד הרווחה והביטחון החברתי, 2023).

גם במלחמת לבנון השנייה בשבועיים הראשונים למלחמה חלה ירידה בפניות למרכזי הסיוע השונים לנשים באזור הצפון שהושפע ממתקפות הטילים. זאת בשל תחושה כי אין לגיטימציה לעסוק בנושאים אישיים כשהמצב הפוליטי מעורער כמו גם בשל חוסר נגישות למידע בשל המלחמה וחוסר במרחב פרטי להתקשר ממנו לקווי הסיוע. הפניות שהגיעו לקווים חשפו תמונה של החמרה במצבן הנפשי של נפגעות תקיפה מינית על רקע חוסר הוודאות, החמרה באלימות במשפחה כלפי נשים מצד בן זוגן והחמרה באלימות כלפי ילדים. במלחמה זו, בדומה למלחמת "חרבות ברזל", מצבן של נשים הושפע מגורמים מלחיצים נוספים כגון: פינוי; טיפול אינטנסיבי בילדים וחוסר במסגרות או ביציבות המסגרות; קושי כלכלי המושפע ממילואים של בעליהן, מפינוי לאזור מגורים אחר ומהצורך לטפל בילדים; מצב נפשי ירוד בשל ההתמודדות שלהן עם המלחמה כמו גם התמיכה הנפשית שהן מצופות לספק לסביבתן (אהרוני, 2006).

מטרת סקירה זו הינה להביא מקורות מידע עדכניים מהעולם, מחמש השנים האחרונות, על הקשר שבין מלחמה, צבא ופינוי ממקום המגורים מסיבות ביטחוניות לבין מצב האלימות כלפי נשים במשפחה. במקביל, נסקור גם התערבויות ופתרונות שהוצעו במקומות אחרים בעולם.

אלימות כלפי נשים באזורים של קונפליקטים צבאיים

מספר מחקרים מצאו בשנים האחרונות שיעורים גבוהים של אלימות כלפי נשים מצד בני זוגן באזורי קונפליקטים צבאיים. סקר שנערך בצפון אוגנדה, באזורים בהם פגעה מלחמת האזרחים, מצא שכמעט 80% מהנשים דיווחו על לפחות אירוע אלים אחד שחוו, כאשר השכיחות הכללית במדינה עמדה על 58% (Black et al., 2019). מחקרים דומים בסודן (Ellsberg et al., 2020) ובקולומביה (Svallfors, 2023) מחזקים את הקשר בין קונפליקטים צבאיים לעליה בסיכון לאלימות כלפי נשים במשפחה.

במחקר איכותני שכלל ראיונות עם נשים אפגניות ששהו במקלטים, כאשר בדקו את הקשר בין אלימות כלפי נשים במשפחה למלחמה מנקודת מבטן הסיבות המרכזיות שעלו לגבי הקשר בין המלחמה למצבן כללי אובדן ומוות של הגברים שהגנו עליהן (בעלים, אבות ואחים), סחר בסמים שהמלחמה הניעה שהביא למכורים רבים והמצב הכלכלי הקשה בעקבות המלחמה (Mannell et al., 2020). קרוב יותר אלינו נבדקה השפעת מבצע "צוק איתן" ב-2014 על אלימות במשפחה ברצועת עזה. למרות שאלימות כלפי נשים הייתה נפוצה מאוד גם לפני המבצע, הנתונים הסטטיסטיים מראים כי אלימות פסיכולוגית והתנהגויות שליטה עלו בשנה שאחרי המבצע. בקבוצות המיקוד טענו המשתתפות שלתחושתן מבצע "צוק איתן" הגביר את תופעות האלימות, אם כי רבות מהן חשו שיסודות האלימות היו קיימים גם קודם לכן. המבצע הגביר את האלימות עקב עקירה ממקום המגורים, יכולת מופחתת של נשים להשתתף בהחלטות משק הבית וצמצום מעגלי התמיכה של הנשים (Müller & Tranchant, 2019).

בפרו נאספו נתונים על השפעת מצבי המלחמה, בדגש על אירועים צבאיים שכללו פגיעות מיניות. נמצא שנשים שחיו באזורי מלחמה סבלו יותר מאלימות מצד בני זוגן, וכאשר אירועי המלחמה כללו גם אלימות מינית – הסיכון של נשים להיפגע על ידי בני זוגן היה גבוה אפילו יותר. החוקרים מסבירים זאת בקבלה ונורמליזציה של מקרי האלימות המינית הקשורים במלחמה, גם על ידי הרשויות. הם מציגים נתונים על כך שמקרים שהובאו למשרד המשפטים נותרו "תחת חקירה" גם 30 שנה לאחר האירועים (Østby et al., 2019). אורסולה טוריס (Torrisi, 2023) מתארת גם היא את נירמול מצבי האלימות – הפעם מהצד הנשי. היא מצאה שנשים שהיו חשופות לאירועי מלחמה כילדות, בעיקר לפני גיל 10, נטו לסבול יותר מאלימות בהמשך חייהן. היא מסבירה זאת בחשיפה גבוהה יותר לאלימות במשפחה אצל נשים אלו והנרמול של האלימות בתפיסתן העצמית. האלימות המינית שהתרחשה בשבעה באוקטובר אמנם לא מנורמלת ויש שעושות ימים כלילות על מנת להעלותה לסדר היום הציבורי (קלר חלמיש, 2024), אך בצידה ישנם דיווחים גם על אלימות מינית שמתרחשת במלונות המפונים, כולל כלפי קטינות וקטינים (גיל-עד, 2024). אירועים אלו אמנם לא מנורמלים, אבל לא רק שהם כמעט ולא מדווחים בתקשורת אלא שהמשטרה עצמה מציגה נתונים חלקיים בלבד בנושא (גיל-עד, 2024). מהמחקרים לעיל עולה, כי העדר טיפול משמעותי מצד הרשויות עלול להוביל בעתיד לעליה במקרים של אלימות כלפי נשים בישראל שנחשפו לאירועי ה-7 באוקטובר.

השפעת שירות צבאי על אלימות במערכת זוגית

גיוסי המילואים הנרחבים בעקבות המלחמה הביאו לכך שבבתים רבים בישראל לפחות אחד מבני הזוג מתפקד לתקופה ממושכת כאיש צבא. בשנים האחרונות פורסמו מספר מחקרים שהבהירו כי בקרב אנשי ויוצאי צבא מצפון אמריקה יש שיעורים גדולים של אלימות בין בני זוג, הן כפוגעים, והן כנפגעים (Cowlshaw et al., 2022; Kwan et al., 2020; Sparrow et al., 2020). נושא הקורבנות בקרב אנשי צבא הוא מהותי לאור העובדה שהשילוב של שירות צבאי עם היסטוריה של אלימות מצד בן או בת הזוג הביא

לסיכון גדול יותר לפגיעות מוחיות, מצבי כאב כרוני, ומצבים פסיכיאטרים הפוגעים בתפקוד (Kim et al., 2023). ניסיון להבין את המרכיבים בשירות הצבאי התורמים לאלימות התבצע במחקר איכותני שכלל ראיונות עם נשים שחוו אלימות ביחסיהן עם אנשי צבא. הנשים תיארו את הקושי שלהן מול העובדה שצרכי הצבא מקבלים תמיד עדיפות על צורכיהן וצורכי המשפחה וכתוצאה מכך הן נמצאות בתחושה בסיסית של נחיתות. נושא נוסף שעלה מהנשים הוא תחושתן שההכשרה הצבאית מדגישה פתרון קונפליקטים באמצעים של כוח ושליטה, כשאמצעי השליטה שנלמדו בצבא קיבלו ביטוי גם בבית. גם התרבות המתלווה לשירות הצבאי משפיעה על ההתנהגות. הנשים חשו שהיא מנרמלת את האלימות ומעודדת השפלה של האחר, מה שבא לידי ביטוי גם בנרמול והשתקה של אלימות כלפי בנות זוג. רוב הנשים שרואיינו הרגישו שהמצב הנפשי של בני זוגן משפיע על רמות האלימות שהן חוות כשחלקן ייחסו את השירות הצבאי לפגיעה במצב הנפשי או להחמרתו (Alves-Costa et al., 2021).

מחקר מעניין ורלוונטי נוסף בחן גברים שנחשפו לאלימות מינית קולקטיבית כלפי נשים במהלך שירותם הצבאי. החוקרים, שבדקו גברים שלחמו במלחמת האזרחים של אנגולה, מצאו שהסיכון של הגברים שנחשפו לאלימות מינית קולקטיבית לנקוט באלימות כלפי בנות זוגן שנים ארוכות לאחר מכן (18 שנים בממוצע) עלה בשלושים אחוזים. החוקרים מציעים שהמנגנון המניע את הגברת הסיכון הוא שחיקה מתמשכת ביכולת לשליטה עצמית בעקבות החשיפה לאירועים ומדגישים את חשיבות העבודה הטיפולית עם גברים שנחשפו לאירועים כאלו במהלך שירותם (Stojetz & Brück, 2023).

במדינת ישראל שירות צבאי הוא שירות חובה לרוב אזרחי המדינה ומטרתו מוגדרת כהגנת המדינה. בכך הוא שונה מהשירות הצבאי בארה"ב המורכב מאנשים שבחרו בו ונשלחים למשימות הקשורות בהגנה על המולדת, אך לעתים רחוקות מאוד מהבית. הופתענו לגלות שבישראל אין כמעט מחקר על אלימות בקרב אנשי צבא ואנחנו חושבות שחשוב לבדוק את הנושאים שהועלו בהקשר הישראלי. אירועי השבעה באוקטובר ומלחמת "חרבות ברזל" חשפו חיילים רבים לאירועים טראומטיים מתמשכים, כולל אלימות מינית. לפי פורום נשות המילואימניקים, ישנם דיווחים ובקשות לסיוע מצדן של נשים שבני זוגן חזרו משירות מילואים במלחמת "חרבות ברזל" ומתמודדים עם פוסט טראומה וקשיים המתבטאים גם בהתפרצויות אלימות (שטרן ובן משה, 2024). לפיכך, ישנה חשיבות רבה להעניק להם מעטפת תומכת וטיפול הולם שיסייע בעיבוד החוויות הקשות שעברו, הן למען בריאותם הנפשית והן למען מניעת התפרצויות אלימות.

אלימות במערכת זוגית בקרב פליטות מלחמה

במלחמת "חרבות ברזל" משפחות רבות מאוד פונו לתקופה ממושכת ואף עדיין מפונות מביתן. לכן, ראינו לנכון לבדוק האם ניתן להצביע על השפעת הפליטות על תופעת האלימות כלפי נשים במשפחה. עלה בחכתנו מחקר שממצאיו מצביעים על כך שנשים החיות במחנות פליטים וחוות אלימות מצד בני זוגן נרתעות מלפנות למקורות תמיכה פורמליים בשל לחצים חברתיים, סטיגמות ותלות כלכלית בבני הזוג. כמו כן, נשים

אלו נוטות לפנות לעזרה בתוך המשפחה או במנגנונים קהילתיים בתוך אוכלוסיית הפליטים (Horn et al., 2021).

יתר על כן, מחקרים מהשנים האחרונות מראים כי במצבים בהם נכפה שינוי במקום מגורים, יש עליה באלומות כלפי נשים במשפחה. מחקרים אלו מצביעים על ארבעה גורמים עיקריים לתופעה: שינויים במצב הסוציו-אקונומי המביאים לשיבוש בחלוקת התפקידים בין בני הזוג; טראומה וטלטלה רגשית המביאות לבעיות נפשיות ומגבירות את הסיכון לאלומות (Singh et al., 2022); תרבות פטריארכלית המתאפיינת ב"הדרת כבוד" ופרקטיקות של פוליגמיה, נישואי קטינות ונישואין בכפייה (Daoud, 2021; Goessmann et al., 2019; Sharma et al., 2020); היעדר מעטפת של גורמי אכיפה וטיפול המותאמת לאוכלוסיית הפליטים (Horn et al., 2021).

לדעתנו, לא ניתן להשליך את כלל ממצאי המחקרים הללו על אוכלוסיית המפונים בישראל משתי סיבות מרכזיות: האחת, אוכלוסיית המפונים בישראל אינה דומה במאפייניה החברתיים לפליטים הסורים, הכורדים והאפריקאים המשתייכים לחברות מוסלמיות פטריארכליות שנוהגות בפרקטיקות כגון נישואין בכפייה, נישואי קטינות ופוליגמיה. השנייה, המפונים בישראל הם "עקורים בארצם", לא נדרש מהם להגר למדינה אחרת עקב פליטותם. בשל הסיבות הללו, אנו מעריכות, כי הקשיים ההסתגלותיים הכלכליים עשויים להיות פחותים וכי ההסתייעות במעטפת הטיפולית המדינתית צפויה להיות מותאמת יותר מאשר זו שזוכות לה הפליטות הסוריות, הכורדיות או האפריקאיות.

עם זאת, לדעתנו, טראומה ותסמונות נפשיות עלולות להתפתח גם בקרב המפונים בישראל בעקבות המלחמה, המעבר הפתאומי וחוסר היציבות והוודאות המאפיינים אותו. כך, ראוי לדאוג למפונים למעטפת רגשית, טיפולית ופסיכולוגית, בין היתר על מנת למנוע התפרצות של אלימות בשל המצב הנפשי (Goessmann et al., 2019; Horn et al., 2021). כמו כן, להערכתנו, המעבר הכפוי של המפונים בהחלט יכול להשפיע על מצבן הכלכלי של המשפחות המפונות ועל אפשרויות התעסוקה והפרנסה שלהן. השינוי הפתאומי שיוצר המעבר עשוי לשבש את חלוקת התפקידים שהייתה נהוגה בין בני הזוג, וכתוצאה מכך להשפיע על הדינמיקה הזוגית ומערכת היחסים בין בני הזוג. על מנת למנוע אלימות בין בני זוג מפונים, ראוי, אם כן, לדאוג הן ליציבות הכלכלית של המשפחות באמצעות מערך פיצויים ועזרה מדינתית במציאת מקורות הכנסה ושמירה מפני התדרדרות דרסטית במצב הכלכלי, והן למסגרת טיפולית רגשית שתסייע בהתמודדות עם גורמי לחץ וטראומה עבור המפונים כאינדיבידואלים וכן למסגרת שבה יוכלו לקבל טיפול זוגי על מנת לשמר את היציבות במערכת היחסים הזוגית על אף הטלטלות שהמסגרת המשפחתית כולה עוברת בסיטואציה של פליטות (Horn et al., 2021; Singh et al., 2022).

השפעות מדיניות נשיאת נשק על אלימות במערכת זוגית

באפריל 2024 פרסם מרכז רקמן הודעה המעלה חששות כבדים מכך שאישור תקנות המרחיבות את

מעגל הזכאים לרישיון נשק במצב החקיקה הנוכחי בישראל יגרום לעליה במקרי האלימות ובכללם אלימות במשפחה (מרכז רקמן, 2024). גם פרויקט האקדח על שולחן המטבח (gfk.org) פועל כבר שנים ארוכות לצמצום תפוצת נשק קל במרחב האזרחי כדי להפחית את האלימות שנובעת מאחזקת כלי הנשק. את הנתונים המובאים על ידי הפרויקט מחזקים מחקרים מארה"ב מהתקופה האחרונה המראים שבמדינות ובאזורי חקיקה בהם יש פחות מגבלות בחוק הקשורות באחזקת נשק, ישנן יותר נשים שנרצחו על ידי בני זוגן (Josie Sivaraman et al., 2019; Gollub & Gardner, 2019). גם כאשר לא משתמשים בנשק להריגה – הוא משמש ככלי לאיום והפחדה בתוך מערכת זוגית אצל כעשרה אחוזים מאוכלוסיית ארה"ב. מחקר נוסף טוען שכלי נשק בבית לא צריך לירות כדי לפגוע בבת או בן הזוג ולעתים קרובות האיום בנשק הוא חלק ממסכת אלימות מסוגים שונים (Adhia et al., 2021).

הערכה לעלייה בסיכון לביטחון של נשים בישראל בעקבות מלחמת "חרבות ברזל" מתחזקת לאור זאת שמספר הבקשות למשרד הרווחה לביצוע הערכת מסוכנות לגברים שמבקשים לשאת נשק ועולה חשש להימצאותם במעגל האלימות יותר מהוכפל (שטרן ובן משה, 2024). לפי משרד הרווחה, מדיווחים של עובדים סוציאליים עולה כי במספר מקרים נשים דיווחו שמאז שהוקלו הקריטריונים לנשיאת נשק, השתמשו בכך בני זוגן כאיום כלפיהן (משרד הרווחה והביטחון החברתי, 2023). בנוסף, בהקשר של גיוס מילואים כללי, במקרה שלא ימולאו הוראות החוק המתייחס לחובת העברת מידע לצבא על גברים שהוצא כנגדם צו הרחקה ולאיסור נשיאת נשק על ידם, הדבר יהווה סכנה ממשית עבור נשים וילדים (אהרוני, 2006).

מניעה וטיפול

הספרות המקצועית מתייחסת להתערבויות שונות באוכלוסיות המושפעות ממלחמה או אסון הומניטרי, שמטרתן להפחית או להתמודד עם ההשפעות של אלימות בזוגיות. ביניהן התערבויות ברמת המדיניות, יצירת תנועה חברתית, פעולות לשינוי נורמות חברתיות, העצמה עבור נשים בכלל והעצמה כלכלית בפרט ותוכניות שיקום לניצולות אלימות בזוגיות. מרבית ההתערבויות נועדו לשינוי עמדות בנוגע לאי שוויון מגדרי, להגברת עצמאותן הכלכלית של נשים או לשיפור בריאותן ורווחתן הנפשית של נשים שהיו במערכת יחסים אלימה (Spangaro et al., 2021). התערבויות אלה מתאפשרות גם בתנאים של משאבים חסרים כמו במחנות פליטים (Greene et al., 2019).

ההתערבויות שנמצאו יעילות ביותר בהפחתת אלימות בזוגיות הינן התערבויות הנוגעות להעצמה כלכלית של הנשים ושילוב שלהן עם התערבויות לשינוי נורמות מגדריות. כאשר גם שיפור של מצבן הנפשי של נשים נמצא כמושפע בעיקר מהתערבויות אלו. גורם נוסף שנמצא כמפחית את הסיכון לאלימות בזוגיות הינו הקלה בסימפטומים של PTSD, חרדה ודיכאון (Spangaro et al., 2021).

בין ההתערבויות שנחקרו ישנם מספר מחקרים שנערכו בקונגו, מדינה המאופיינת באחוזים גבוהים של אלימות כלפי נשים. ביניהם התערבות ארוכת טווח שמיועדת לקהילות מאמינות ואנשי דת למניעת

אלימות כלפי נשים בכלל ואלימות מינית בפרט ולשינוי העמדות בנושא. הנחת המוצא היא כי קהילות מאמינות ואנשי דת הינם בעלי יכולת להשפיע גם על הקהילה הרחבה. לאחר 3 שנים של התערבות נמצא בקרב כל האוכלוסייה שינוי חיובי בעמדות כלפי מגדר ואונס וסובלנות נמוכה יותר לאלימות כלפי נשים. בהתאם גם נצפתה ירידה באחוזי האלימות כלפי נשים באוכלוסייה כולה (Le Roux et al., 2020). התערבות נוספת שפותחה בקונגו עבור פליטות שורדות עבר של אלימות בזוגיות השתמשה בטיפול בשיטת עיבוד קוגניטיבי, לעיבוד חוויותיהן וייעוץ והסברה בנושא. ההתערבות נועדה להפחתת הלחץ ומניעת התמודדות חוזרת עם אלימות בזוגיות. כאשר התחושות המרכזיות אליהן הפליטות התייחסו היו לחץ, עצבות ופחד, באופן התואם סימפטומים שונים של מחלות נפשיות כמו דיכאון, חרדה והפרעת לחץ פוסט טראומטית. המשתתפות התייחסו לרלוונטיות של ההתערבות למצבן והביעו רצון להמשיך את ההתערבות ולהתאים אותה לקבוצות גיל שונות (Greene et al., 2019).

בקונגו נחקרה גם התערבות קבוצתית לגברים שנועדה לשנות עמדות בנוגע ליחסים מגדריים, אי שוויון מגדרי ואלימות כלפי נשים. ההתערבות נמצאה כיעילה בשינוי עמדותיהם של הגברים, הם הביעו אי הסכמה בכל הנוגע להצדקת אלימות פיזית כלפי נשים והבנה של זכותן לסרב לקיום יחסי מין. נשים דיווחו על שיפור במערכת היחסים וירידה בהתנהגות גברית שלילית אולם לא קרתה ירידה באירועי האלימות בזוגיות (Vaillant et al., 2020). ההשפעה של החשיפה של גברים לאירועים טראומטיים במלחמה על רמות האלימות בזוגיות דורשת גם טיפול מותאם לטראומה בקרב גברים (Goessmann et al., 2019). אך על אף ההבנה של החשיבות הרבה בשינוי נורמות חברתיות ופנייה לא רק לנשים, ניסיונות התערבות לגברים נמצאו כקשים להוצאה אל הפועל (Spangaro et al., 2021).

קשיים נוספים שמתוארים בספרות הינם באפקטיביות של ההתערבויות. במחקר שנערך בחוף השנהב נמצא כי הוספת העיסוק בנושא של מגדר בזוגיות לקבוצת נשים שעוסקת בחיסכון כלכלי לא נמצאה יעילה עבור נשים שחוו אלימות בזוגיות בהפחתת סימפטומים פוסט טראומטיים (Annan, 2017). יתכן כי הנושא מושפע מאופי ההתערבות הכלכלית, כאשר במקום אחר העצמה הכלכלית דרך תוכניות מיקרו-אשראי נמצאה כיעילה (Spangaro et al., 2021).

כלים שיעזרו לעצב התערבות יעילה עבור הנושא של אלימות כלפי נשים באזורים המושפעים ממלחמה יכולים להיות בחירה בעובדים מקומיים להעברת ההתערבות, כאשר יש לספק להם הכשרה והדרכה מותאמת לנושא (Greene et al., 2019), וביצוע התערבות קבוצתית שיכולה לתת מענה לצורך בקשרים חברתיים ותמיכת עמיתים מחזקת (Spangaro et al., 2021; Greene et al., 2019).

התערבויות שנכתב עליהן בספרות מתייחסות כולן להתערבויות שקרו במדינות עם מעמד סוציו אקונומי נמוך עד בינוני. רובן ממוקמות באפריקה עם מעט התייחסות למזרח אסיה ולמזרח התיכון. עקרונות מהתערבויות אלו יכולים להיות רלוונטיים, אך החשיבות שניתנה בהן לדוגמא להעצמה כלכלית

יכולה להיות קשורה למצב הסוציו אקונומי של המדינה ושל פליטים ואוכלוסיות המושפעות ממלחמה באוכלוסייה. בצד זאת, ישנה חשיבות רבה ביצירת מעטפת נפשית וכלכלית רחבה הן למשפחות המפונים והן לאנשי המילואים. כאשר קיימת גם חשיבות רבה בהעלאת הנושא לסדר היום הציבורי ובעידוד נשים לפנות לגורמי הסיוע השונים, תוך הדגשת הלגיטימיות שבדבר.

סיכום

מלחמת "חרבות ברזל" מעלה את החשש לעלייה חדה במקרים של אלימות כלפי נשים. אירועי השבעה באוקטובר, חוסר הוודאות שהגיע לאחריהם, גיוס המילואים הנרחב, עקירת המפונים מביתם, מדיניות הממשלה והצהרות החברים בה מגבירים את החשש. המחקרים שהובאו לעיל מראים כי החשש לא נוצר בריק וכי סכנת הפגיעה קיימת כמעט בכל בית בישראל – כל מי שנחשפו למלחמה ולאדוותיה, מפונות, מילואימניקיות ונשות מילואימניקים וכל הנשים שבני זוגן מחזיקים בנשק או יחזיקו בו. הסכנות שהועלו במחקרים אינן מדברות רק על תקופת המלחמה אלא גם על השפעות ארוכות טווח, לעתים אף שנים ארוכות לאחר סיום הלחימה ואנחנו מקוות שההתגייסות המהירה של מערך בריאות הנפש והתערבויות החירום שניתנו עם פרוץ המלחמה יעזרו למזער את ההשפעות ולהקטין את עוצמת הפגיעה. ידב והורן (Yadav & Horn, 2021) מתארות את האלימות כלפי נשים כרצף הנחוה הן באופן פרסונלי והן באופן סיסטמתי בתוך משפחות, מוסדות ומדינות, בעתות שלום ובעתות מלחמה. הן מתייחסות לאלימות כלפי נשים במלחמה כאל השתקפות התהליכים החברתיים, ויחסי הכוח בין גברים ונשים בכלל, ולא כאל אירוע נפרד המנותק מהם. מתוך כך, טוב יעשה אם נושא הטיפול והמניעה של אלימות כלפי נשים בעקבות המלחמה יכלול גם התייחסויות לנושא יחסי הכוח בין נשים וגברים ברמה הסיסטמית, ולא רק ברמה הנקודתית.

לצד זאת, הנתונים המרתקים מסקירה זו מבוססים על הנעשה במדינות שונות בעולם, והם מהווים בסיס להבנה מעמיקה של הקשר בין המצבים השונים שהמלחמה מייצרת לבין אלימות כלפי נשים במשפחה. הנתונים מבוססים ברובם על מלחמות שנערכו במדינות אחרות כיוון שלמרות שישראל עברה מלחמות רבות, ואזורים רבים בה נמצאים במצב של קונפליקט צבאי באופן כמעט תמידי, לא הצלחנו כמעט לאתר נתונים בנושאים אלו מהשנים האחרונות במדינת ישראל. אנחנו מאמינות שלמרות שאין ספק שהנתונים ממדינות אחרות הם בעלי ערך, מדינת ישראל והקונפליקטים הספציפיים שבה מהווים קונסטלציה ייחודית. הן, מבחינת הגיוון האתני והדתי, שירות החובה בצבא והחינוך המיליטריסטי שאנחנו סופגות וסופגים החל מהגיל הרך (גור זיו, 2005), שירותי בריאות ורווחה, והן מבחינת התמיכה ההדדית היוצאת לאור במצבי משבר. לאור כל אלו, הנתונים שנאספו ממדינות אחרות לא בהכרח ישקפו את המצב הקיים בישראל ויש צורך במחקרים מקומיים לחזק או לשלול את המידע שהובא להלן בהקשר הישראלי ובעיקר בעקבות המלחמה הנוכחית.

אהרוני, ש. (2006) השפעת מצב הלחימה בצפון על חייהן של נשים ונערות ישראליות- ניתוח מגדרי. אשה לאשה-מרכז פמיניסטי חיפה.

https://isha.org.il/wp-content/uploads/2014/08/gender_analysis_-lebanon20061.pdf

גור זיו, ח. (2005). מיליטריזם בחינוך. בבל.

כפיר, נ. (2023). נתונים על אלימות כלפי נשים. אתר הכנסת - מרכז המחקר והמידע.

<https://katzr.net/0cb3e9>

מרכז רקמן. (2024). לא לרישיון נשק ללא מעורבות הרווחה לבדיקת רקע של אלימות במשפחה.

אוניברסיטת בר אילן, ישראל.

<https://katzr.net/068503>

משרד הרווחה והביטחון החברתי, דוברות. (2023). נתוני המשרד לקראת היום הבין-לאומי

למאבק באלימות נגד נשים. ירושלים, ישראל: המחבר.

<https://www.gov.il/he/pages/molsa-news-violence-and-delinquency-domestic-violence-20112023>

קלר חלמיש, כ. (2024). זעקה אילמת פגיעות מיניות ומגדריות במלחמת 7 באוקטובר. איגוד ומרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית.

<https://katzr.net/78fc3d> (אזהרת קריאה - תיאורים קשים)

שטרן, א. ובן משה מ. (2024). מלחמת חרבות ברזל האתגרים הייחודיים לנשים במלחמה

והמענה הממשלתי עבורם. המרכז להעצמת האזרח בשיתוף שדולת הנשים בישראל.

Adhia, A., Lyons, V. H., Moe, C. A., Rowhani-Rahbar, A., & Rivara, F. P. (2021). Nonfatal use of firearms in intimate partner violence: Results of a national survey. *Preventive Medicine, 147*, 106500.

<https://doi.org/10.1016/J.YPMED.2021.106500>

Alves-Costa, F., Lane, R., Gribble, R., Taylor, A., Fear, N. T., & MacManus, D. (2021). Perceptions of the impact of military life on Intimate Partner Violence and Abuse victimisation among civilian partners of UK military personnel. *SSM - Qualitative Research in Health, 1*, 100006.

<https://doi.org/10.1016/J.SSMQR.2021.100006>

Annan, J., Falb, K., Kpebo, D., Hossain, M., & Gupta, J. (2017). Reducing PTSD symptoms through a gender norms and economic empowerment intervention to reduce intimate partner violence: a randomized controlled pilot study in Côte D'Ivoire. *Global Mental Health, 4*, e22.

<https://doi.org/10.1017/gmh.2017.19>

Black, E., Worth, H., Clarke, S., Obol, J. H., Akera, P., Awor, A., Shabiti, M. S., Fry, H., & Richmond, R. (2019). Prevalence and correlates of intimate partner violence against women in conflict affected northern Uganda: a cross-sectional study. *Conflict and health, 13*, 1-10.

<https://doi.org/10.1186/s13031-019-0219-8>

Cowlshaw, S., Freijah, I., Kartal, D., Sbisa, A., Mulligan, A., Notarianni, M. A., Couineau, A. L., Forbes, D., O'Donnell, M., Phelps, A., Iverson, K. M., Heber, A., O'Dwyer, C., Smith, P., & Hosseiny, F. (2022). Intimate Partner Violence (IPV) in Military and Veteran Populations: A Systematic Review of Population-Based Surveys and Population Screening Studies. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(14), 8853.

<https://doi.org/10.3390/IJERPH19148853/S1>

Daoud, N. (2021). "I Will Stay with Him through Thick and Thin": Factors Influencing the Incidence and Persistence of Intimate Partner Violence against Syrian Refugee Women in Jordan. *Journal of Immigrant & Refugee Studies, 19*(2), 170–183.

<https://doi.org/10.1080/15562948.2020.1754993>

Ellsberg, M., Ovince, J., Murphy, M., Blackwell, A., Reddy, D., Stennes, J., Hess, T., & Contreras, M. (2020). No safe place: Prevalence and correlates of violence against conflict-affected women and girls in South Sudan. *Plos One, 15*(10), e0237965.

<https://doi.org/10.1371/JOURNAL.PONE.0237965>

- Goessmann, K., Ibrahim, H., Saupe, L. B., Ismail, A. A., & Neuner, F. (2019). The contribution of mental health and gender attitudes to intimate partner violence in the context of war and displacement: Evidence from a multi-informant couple survey in Iraq. *Social Science & Medicine*, 237, 112457.
<https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2019.112457>
- Gollub, E. L., & Gardner, M. (2019). Firearm legislation and firearm use in female intimate partner homicide using National Violent Death Reporting System data. *Preventive Medicine*, 118, 216–219.
<https://doi.org/10.1016/J.YPMED.2018.11.007>
- Greene, M. C., Rees, S., Likindikoki, S., Bonz, A. G., Joscelyne, A., Kaysen, D., Nixon, R. D., Njau, T., Tankink, M. T., Tiwari, A., Ventevogel, P., Mbwambo, J. K., & Tol, W. A. (2019). Developing an integrated intervention to address intimate partner violence and psychological distress in Congolese refugee women in Tanzania. *Conflict and Health*, 13, 1-16.
<https://doi.org/10.1186/s13031-019-0222-0>
- Horn, R., Wachter, K., Friis-Healy, E. A., Ngugi, S. W., Creighton, J., & Puffer, E. S. (2021). Mapping Complex Systems: Responses to Intimate Partner Violence Against Women in Three Refugee Camps. *Frontiers in Human Dynamics*, 3, 613792.
<https://doi.org/10.3389/fhumd.2021.613792>
- Josie Sivaraman, J., Shabbar Ranapurwala, I., Kathryn Moracco, E., & Stephen Marshall, W. (2019). Association of State Firearm Legislation With Female Intimate Partner Homicide. *American Journal of Preventive Medicine*, 56(1), 125–133.
<https://doi.org/10.1016/j.amepre.2018.09.007>
- Kim, S., Currao, A., Fonda, J. R., Iverson, K. M., Kenna, A., Pierce, M. E., Beck, B. M., Jorge, R. E., & Fortier, C. B. (2023). Experience of Intimate Partner Violence and

Associated Psychiatric, Neurobehavioral, and Functional Burden in Male and Female Veterans: Implications for Treatment. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 32(7–8), 1022–1040.

<https://doi.org/10.1080/10926771.2022.2038756>

Kwan, J., Sparrow, K., Facer-Irwin, E., Thandi, G., Fear, N. T., & MacManus, D. (2020). Prevalence of intimate partner violence perpetration among military populations: A systematic review and meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 53, 101419.

<https://doi.org/10.1016/J.AVB.2020.101419>

Le Roux, E., Corboz, J., Scott, N., Sandilands, M., Lele, U. B., Bezzolato, E., & Jewkes, R. (2020). Engaging with faith groups to prevent VAWG in conflict-affected communities: results from two community surveys in the DRC. *BMC international health and human rights*, 20(1), 27.

<https://doi.org/10.1186/s12914-020-00246-8>

Mannell, J., Grewal, G., Ahmad, L., & Ahmad, A. (2020). A Qualitative Study of Women's Lived Experiences of Conflict and Domestic Violence in Afghanistan. *Violence against women*, 27(11), 1862-1878.

<https://doi.org/10.1177/1077801220935191>

Müller, C., & Tranchant, J. P. (2019). Domestic Violence and Humanitarian Crises: Evidence from the 2014 Israeli Military Operation in Gaza. *Violence Against Women*, 25(12), 1391–1416.

<https://doi.org/10.1177/1077801218818377>

Østby, G., Leiby, M., & Nordås, R. (2019). The Legacy of Wartime Violence on Intimate-Partner Abuse: Micro Level Evidence from Peru, 1980–2009. *International Studies Quarterly*, 63(1), 1–14.

<https://doi.org/10.1093/ISQ/SQY043>

- Sharma, V., Amobi, A., Tewolde, S., Deyessa, N., & Scott, J. (2020). Displacement-related factors influencing marital practices and associated intimate partner violence risk among Somali refugees in Dollo Ado, Ethiopia: A qualitative study. *Conflict and Health, 14*, 1–15.
<https://doi.org/10.1186/s13031-020-00267-z>
- Singh, A., El-Bassel, N., Kaushal, N., Meinhart, M., Hartmann, J. K., Mukherjee, T., Khadra, M., Jaber, R., Al-Qutob, R., & Dasgupta, A. (2022). Financial dependence and intimate partner violence (IPV) among married Syrian refugee women living in non-camp settings in Jordan. *Journal of Global Health Reports, 6*, e2022011.
<https://doi.org/10.29392/001c.33049>
- Spangaro, J., Toole-Anstey, C., MacPhail, C. L., Rambaldini-Gooding, D. C., Keevers, L., & Garcia-Moreno, C. (2021). The impact of interventions to reduce risk and incidence of intimate partner violence and sexual violence in conflict and post-conflict states and other humanitarian crises in low and middle income countries: a systematic review. *Conflict and health, 15*, 1-19.
<https://doi.org/10.1186/s13031-021-00417-x>
- Sparrow, K., Dickson, H., Kwan, J., Howard, L., Fear, N., & MacManus, D. (2020). Prevalence of Self-Reported Intimate Partner Violence Victimization Among Military Personnel: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Trauma, Violence, and Abuse, 21*(3), 586–609.
<https://doi.org/10.1177/1524838018782206>
- Stojetz, W., & Brück, T. (2023). Exposure to collective gender-based violence causes Intimate partner violence. *Journal of Development Economics, 164*, 103054.
<https://doi.org/10.1016/J.JDEVECO.2023.103054>
- Svallfors, S. (2023). Hidden Casualties: The Links between Armed Conflict and Intimate

Partner Violence in Colombia. *Politics & Gender*, 19(1), 133–165.

<https://doi.org/10.1017/S1743923X2100043X>

Torrise, O. (2023). Young-age exposure to armed conflict and women's experiences of intimate partner violence. *Journal of Marriage and Family*, 85(1), 7–32.

<https://doi.org/10.1111/JOMF.12876>

Vaillant, J., Koussoubé, E., Roth, D., Pierotti, R., Hossain, M., & Falb, K. L. (2020).

Engaging men to transform inequitable gender attitudes and prevent intimate partner violence: a cluster randomised controlled trial in North and South Kivu, Democratic Republic of Congo. *BMJ Global Health*, 5(5), e002223.

Yadav, P., & Horn, D. M. (2021). Continuums of violence: Feminist peace research and gender-based violence. In *Routledge handbook of feminist peace research* (pp. 105-114). Routledge.